

1. Situering Engels landschapspark

Aan de het begin van de afslag van de weg naar de nieuwe Woodland Garden en achterom ook de oude Varenbeuk.

Dit park werd aangelegd in laat-landschappelijke stijl. Typisch zijn de ronde vormen (o.a. bochtige paden), zachte glooiingen en open zichten van het vroegere kasteel tot in de omringende bosgordel en terug. Vanop de paden en lanen en zitbanken ernaast ziet u telkens andere dingen, net als wanneer u zich omdraait. In die zin is wandelen doorheen een Engels park een ontdekkingsreis vol verrassingen (open traditie). Dit in tegenstelling tot de formele tuinen (bv. de tuinen van Versailles), waarin je a.h.w. in één oogopslag al het moois ziet. Alles is ook strak ontworpen en onderhouden (gesloten traditie). In een landschappelijk park zie je niet de geometrische vormen (bvb. perfect ronde of rechthoekige waterpartijen), strakke perken (bv. gekunstelde buxushaagjes) en getrapte niveaus (bv. trappen en plateaus), zoals die voorkomen in formele tuinen. De landschapsparken dateren overigens uit de periode van de romantiek en kwamen tot stand als reactie op de formele tuinen uit de renaissanceperiode. De laatste bewoner-eigenaar van het kasteel, Baron André de Moffarts vatte het verschil tussen de formele en de landschappelijke stijl samen met de gevleugelde woorden 'Le jardin Français, c'est le regard de Dieu, tandis que le jardin Anglais, c'est la recherche de Dieu'.

1b. Collectie bomen en struiken

Elk park bevat een belangrijke collectie merkwaardige bomen, zowel inheems als exotisch en ook cultuurvariëteiten. Deze verzameling moest-net als de ommuurde moestuin en boomgaard en het ijskeldercomplex- bijdragen tot het prestige van de kasteelbewoners. Immers, enkel rijke en machtige mensen konden aan duur plantgoed geraken en zich zo een grote tuin en vernuftige ijskelder veroorloven. In dit park staan te veel bomen om ze één voor één te bekijken. Daarom zullen we gedurende de wandeling stilstaan bij de meest spectaculaire exemplaren: een Amberboom, een Sassafras, twee treurbeuken, de Varenbeuk en Moerascipressen. Daarnaast passeren we langs prachtige Rode beuken, Oostenrijkse zwarte dennen, Tulpenbomen, Italiaanse populieren, walnotenbomen, lindevariëteiten, Sneeuwkllokjesbomen, Platanen, Moeraseiken, Kastanjebomen, Berken, Taxussen, enz. Het schouwspel in het park van vormen en kleuren is prachtig in alle seizoenen. Ieder seizoen een ander schouwspel.

2. **Woodland Garden.** De Stichting heeft in 2012 een collectie van 321 Azalea's verworven van de verzamelaar André Delvaux. Deze Azalea's werden volledig volgens de regels van de kunst aangeplant in de onderlaag van het bos aan de zuidoostelijke kant van het park. Er is een wandelpad aangelegd om te genieten van de kleuren- en vormenpracht van deze planten. De Azalea's bloeien jammer genoeg maar kort van april tot einde mei.

Varenbeuk. Dit is onmiskenbaar een beuk, maar geen Gewone. Het betreft een cultuurvariëteit met prachtige ingesneden bladeren, geënt op een onderstam van een Gewone beuk. Deze eeuwenoude boom dateert uit de periode van de aanleg van het park en bijgevolg mogelijk

zowat honderdvijftig jaar oud. De boom heeft een stamomtrek van 4,20 m, heeft een volledig intacte kruin en groeit nog in de dikte; hij is dus nog heel vitaal. Bij een beuk -behalve bij de Treurbeuk- zijn de takken, twijgen en bladeren horizontaal ingeplant. Zij vormen een bijna ondoordringbaar scherm. Zo verloopt de opvang van licht en water optimaal, m.n. als parasol en als paraplu. En zo wordt de gevoelige stam tegen schorsbrand en uitdroging beschermd. Het scherm van de beukenkruin en het feit dat de gevallen beukenbladeren slechts langzaam verteren onttrekt onder-groeiende planten ook elke levenskans. De knobbels op de stam van de boom wijzen op genezen wonden, die werden veroorzaakt door afgebroken takken. (*Men kan het verschil van blad laten zien, 1 tak maakt het verschil*).

3. ijskelder complex met rustiek paviljoen

De ijskelder werd in 1868 gebouwd door metsers Wanten uit Schulen en is nog volledig intact. Het bouwen en inrichten van ijskelders was in die tijd een statussymbool. Zeker een ijskelder als deze, die meer was dan een overkoepelde kuil met een onderaardse toegang en deur. Deze ijskelder was een goed uitgeruste doeltreffende koelruimte van 7 m diep en 5 m breed, voorzien van een sas met twee deuren voor de toegang en als ventilatiekanalen, afvoerbuizen voor het smeltwater en van spouwmuur. Tussen de concentrische muren (2m van elkaar gelegen) zouden 's winters, bij aanhoudend vriesweer, ijsblokken uit de parkvijver (gekapt of gezaagd en per kar of kruiwagen vervoerd) zijn gestapeld. Dit werk was hard en gevaarlijk en moest daarom zo snel en efficiënt mogelijk gebeuren. Het vijverijs werd door het dienstpersoneel, hoveniers en knechten, met bijl en later ook met ijszagen losgemaakt en tot blokken herleid. Met haken, schepnetten en desnoods met een schuit uit het water gehaald. Vandaar werd het in manden, karren of kruiwagens naar de ijskelder gebracht. Na het stapelen in de slechts schaar (met fakkels) verlichte ruimte werd water over de ijsmassa gegoten op deze aaneen te doen smelten. Binnenin de koelruimte werd natuurlijk ijs bewaard en bederfbare voeding ingevroren en bewaard. Het ijs zelf diende niet alleen om dranken zoals wijn te koelen, maar ook voor het bereiden van roomijs en sorbets. In de zomermaanden werd het ijs vooral gebruikt voor het bewaren van vlees, melk en andere hoeveproducten en voor het verzorgen van koude visschotels. Daarnaast stelden de bewoners van het kasteel kosteloos ijs ter beschikking van de plaatselijke geneesheren en bevolking voor medische zorgen. Momenteel is de ijskelder afgesloten voor de veiligheid, maar in de houten buitendeur is er een uitsparing om vleermuizen door te laten, die huizen er graag omwille van de constante lage temperatuur en de hoge luchtvochtigheid in de kelder.

Rustiek paviljoen.

Dit is een belangrijke blikvanger in het park, die tegelijk gebruikt werd als "belvédère" om – beschut van zon en regen- van het parklandschap te genieten. Het gebouw, dat nog volledig intact is, is rond van vorm en werd uit baksteen vervaardigd. Het heeft een veelhoekig kunstleien en een omlopend balkon. Ter hoogte van de lager gelegen toegang tot de ijskelder is er een veelhoekig kunstleien en omlopend balkon. Ter hoogte van de lager gelegen toegang tot de ijskelder is er een smeedijzeren balustrade, die in de wapenkleuren van Willigen en de Moffarts werd geschilderd. In 1968 werd het paviljoen voorzien van een centrale haard en een schouw. Boven de deur van het paviljoen prijken de wapenschilden van de families van Willigen en de Moffarts. Bovenop de heuvel werden van meet af aan lommerrijke bomen en struiken aangeplant (o.a.) hulst om de ijskelder 's zomers tegen de zon te beschermen.

4. Niervormige vijver met eiland

De niervorm, die zo typisch is voor de landschappelijke parkstijl, geeft de vijver in het zuiden van het park als het ware twee armen zoals een rivier. Door het eiland in het zuidwesten wordt het riviereffect nog versterkt. Deze techniek moet tegelijk de indruk wekken dat de vijver geen einde heeft en doet het park groter lijken dan het in feite is. Aan de noordkant van de vijver was er vroeger een overdekte aanlegsteiger (deze is nog goed te zien op een postkaart van het oude kasteel); misschien zal deze later terug herbouwd worden. Van daaruit werden boottochtjes ondernomen. Sinds 2006 kan men over het water naar het eiland via een nieuwe brug gemaakt uit tropisch hardhout, waarin kruisvormen werden verwerkt, die verwijzen naar de Sint-Andrieskruisen uit het wapenschild van de familie de Moffarts.

5. Moerascipressen

Deze bomen komen uit de overstromingsgebieden van de Mississippi in de Verenigde Staten. Hier niet maar aan de oostkant van de vijver zijn ze nog volledig intact, met een opvallende stamtorsie en een holte waarin er af en toe een eend in zit te broeden. Op de noordwestelijke vijveroever staan Moerascipressen waar de toppen zijn uitgebliksemd. Deze bladverliezende naaldbomen springen ook uit de band omwille van hun knotsvormige 'luchtwortels' die zowat één meter boven het vijverwater uitsteken in hun land van herkomst. Deze wortels, ook 'kniewortels' genoemd, werden door de Indianen in Amerika gebruikt om bijen in te kweken. (Met de groep afdalen tot aan de rand van de vijver om te kijken naar de luchtwortels en in het verlengde weer opklimmen tot aan het pad ter hoogte van de cenotaaf).

6. Cenotaaf

Vanaf 1956 liet Baron André de Moffarts in het park meer eigentijdse bomen en struiken aanplanten. Hij werd hier in bijgestaan door Leopold Hermans, zijn toegewijde hovenier. Ter zijner nagedachtenis liet de Baron daarom ten noordwesten van de vijver een cenotaaf zetten op de plaats waar de man net voor zijn overlijden door een beroerte werd getroffen.

7. Grafsteen

Tegenover de cenotaaf bevindt zich een authentieke grafsteen van Henri François de Zerezo en zijn echtgenote Géraldine Henriette Van Henis, op een verticale natuurstenen sokkel. Deze grafsteen werd overgebracht naar het park toen het kerkhof rond O.L.V.-Hemelvaartkerk in Lummen centrum werd opgeruimd. De inscriptie erop luidt: 'ICI-GI DE ZEREZO DE TEJADA NÉ A DIEST LE 7 Xbre 1792 Décédé LE 21 3bre 1961 ET SON EPOUSE G.H. VAN HENIS Née A HASSELT LE 14 9bre 1791 décédé LE 23 9bre 1871 R.I.P. HENRI FRANÇOIS DE ZEREZO, officieel Hendrik Frans de Zerezo de Tejada, stichtte in 1848 de –intussen Koninklijke – Harmonie Sint-Cecilia van Lummen op het Hamel.

8. Poezengraf

Baron André de Moffarts was gek op katten. Hij had meerdere grote Chartreusekaters. Drie ervan gaf hij een laatste rustplaats in het park. Met name Ramses, Raton en Papounet kregen een monumentaal poezengraf in het park,, ten noordwesten van de park.

9. Eén oude site, twee kastelen, een stichting

Het 'Hamelsgoet' werd al vermeld in een document van 1 februari 1515. Momenteel strekt het park zich uit over zo een 23 ha. Het werd in de periode 1862-1888 aangelegd in opdracht van de toenmalige eigenaar, senator Eugène Van Willigen. Dit vermoedelijk naar een ontwerp van architect-paysagist Creten. Het park bestaat uit een centraal golvend grasveld rondom het toenmalige kasteelgebouw, met solitaire bomen (bv. Varenbeuk), boomgroepen (bv. Italiaanse populieren), heester- en boommassieven die samen zichtassen vormen tot in de brede bosgordel. Buiten de bomen en boomgroepen zijn de landschappelijke vijver in niervorm met eiland en brugje, eendenhuisje, de heuvel met ijskelder, een paviljoentje en een vijverfontein echte blikvangers, net als het landhuis zelf. Onderweg kom je als wandelaar bovendien oog in oog met negentiende-eeuwse zuilfragmenten en eigenzinnige kunstwerken en dito-werkjes, waarvan de meeste door baron de Moffarts werden gerealiseerd of uitbesteed en toegevoegd.

Door de toenmalige openheid van de site en het kolossale volume van het gebouw domineerde het kasteel Van Willigen de wijde omgeving zolang het bestond. Dit blijkt uit getuigenissen en uit de bewaard gebleven postkaartfoto's van het kasteelpark uit die tijd. Ten tijde van de afbraak van het eclectisch kasteel omstreeks 1947-1950 werd de oude hoeve, die deels tot koetshuis was verbouwd, omgevormd tot het huidige 'Kasteel Het Hamel', dat in feite een landhuis is. Al het hebben en houden van de families Van Willigen en de Moffarts werd terug verhuisd vanuit het kasteel dat dus werd afgebroken. *Tonen van postkaarten of kopies ervan om de mensen te laten zien hoe imposant het voormalige kasteel was; eventueel het verschil aangeven tussen het eerste bouwwerk zonder torens (Eugène Van Willigen) en het met torens uitgebreide bouwwerk (Henri Van Willigen).*

Sinds het overlijden van de laatste eigenaar en bewoner, baron André de Moffarts in oktober 2004, bevinden de kantoren van 'Stichting de Moffarts – Museum of Arts', afgekort 'Stichting de Moffarts', die in 1997 bij het overlijden van barones Marie-Louise de Moffarts zus van André de Moffarts, bij testament werd opgericht zich in het landhuis. Dit om het kasteeldomein voor de toekomst te bewaren en om het te gebruiken als platform voor kunst- en cultuuruitingen en om bijdragen te leveren tot de geschiedenis van de Europese adel en heraldiek.

10. Zonnewijzer

Op het gazon voor het huidige "kasteel" landhuis staat een achtkantige hardstenen zuil met zonnewijzer uit 1812 van leisteen met de inscriptie: 'Mortel, sais tu, à quoi je sers? Marquer le temps que tu perds'.

11. Kasteeltuin, toegangen en dienstwoningen

De kasteeltuin (20 are) is het oudst bewaarde deel van het domein met moestuin, druivenserres uit de negentiende eeuw, een boomgaard. De boomgaard van het domein bevindt zich in het oostelijk deel van de kasteeltuin. Hier staan nog maar enkele echt oude bomen: een oude appelboom, een perelaar, een vijgenboom, een okkernotenboom en -in feite net buiten de tuin- een Kweepeer en een Mispel.

De moestuin was belangrijk voor de kasteelheer in functie van de bezoek- en ontvangstcultuur van de negentiende en de twintigste eeuw. Hij toonde zijn bezoekers gewassen van op het

centraal gelegen 'meesterspad'. De grootte en uitrusting van de tuin bepaalden mee het status van de eigenaar. Dergelijke tuinen dienden steeds nut én sier. Op de hoge deur van de remise, dat dient als berging, liet de Baron in het Chinees de woorden 'goed gevoel bloemen tuin' schilderen.

In de tuin, die recent gerenoveerd werd, worden sinds enkele jaren opnieuw oude groentensoorten zoals Pastinaak, Postelein, Kardoen en Aardpeer geteeld, net als kruidplanten en fruitvariëteiten binnen eeuwenoude muren, te midden van oeroude grachten met eigentijdse fonteintjes en negentiende-eeuwse spitsboogvormige druivenserres. De tuin is aan drie zijden ommuurd, aan twee kanten omgracht en één zijde werd omheind met een haagbeukenhaag. In de zuidwestelijke hoek van de tuin werd recent een kleine kruidentuin in formele stijl aangelegd. Nog recenter, met name in 2012, werd een borstbeeld voor barones Marie-Louise de Moffarts in de kasteeltuin geplaatst. Het is een kunstwerk van de in Lummen woonachtige Franse beeldhouwer François Joré. *Baron André de Moffarts kreeg eerder al een borstbeeld, dat staat aan de noordelijke toegang van het park. Jullie zullen dit kunstwerk (ook van de hand van François Joré) zeker al gezien hebben. Je kan er niet naast kijken als je van Lummen naar Meldert of Linkhout rijdt.*

Oorspronkelijk had het park twee toegangen. De hoofdtoegang –met het borstbeeld van de baron opende vanuit het noorden een laan die bochtig de flank van de Willekensberg afliep en indertijd nog niet was omzoomd door lindenbomen zoals nu. Daar liep de laan tussen het kasteel Van Willigen en de bijgebouwen door om aan te sluiten op de parkpaden die bij het kasteel samenkwamen. Een tweede toegangsweg slingerde van nabij de Mangelbeek in het zuidoosten tot aan het kasteel in het midden van het park. Vandaaruit liepen de paden verder rond de graslanden, de parkvijver en de oude boerderijsite. Intussen heeft het park een derde toegang aan de zuidwestkant. Elk van de drie toegangen werden gemarkeerd door massieve arduinen meerpalen. Aan drie ingangen werd een woning gebouwd die ter beschikking gesteld werd van belangrijke kasteelmedewerkers, nl. de rentmeester, de hovenier en de boswachter. De doorgang ter hoogte van het hoveniershuis (zonder meerpalen) en de oorspronkelijke hoofdtoegangsweg (met meerpalen) gelegen aan de noordkant van het park -met het borstbeeld van André de Moffarts- werden afgesloten, zodat er momenteel nog twee toegangswegen in gebruik zijn.

- 12. Amberboom.** Er staan er verschillende in het park. De boom is afkomstig uit Mexico, waar hij in de zestiende eeuw beschreven werd door natuuronderzoeker Hernandez in opdracht van Koning Philips II van Spanje. (Cortez veroverde Mexico in 1519.) als een boom met sappen als 'vloeibare amber' of in het Engels 'liquid amber'. Vandaar de huidige Latijnse naam 'Liquidambar (styraciflua)'. Deze boom wordt in het zuiden en het oosten van de Verenigde Staten aangeplant voor de hars die verwerkt wordt in lijm, zalf, parfum en wierook. Hij verkleurt prachtig in de herfst.

Saffras of Tonic Tree. Uit het oosten van de Verenigde Staten. Deze boomsoort is speciaal omwille van drie redenen: (1) De boom is erg zeldzaam in onze contreien. Dit specifiek

exemplaar is gegroeid als 'uitschot' van de stronk van een kampioen (dikste exemplaar in België) die wegens zgn. 'beschadiging' gekapt was. Onderzoek heeft aangetoond dat het heel moeilijk is om deze boom te kweken, er zijn geen zaadbronnen en bij wortelopslag is het zelden succesvol. Verplanten geeft ook veel teleurstelling. Veel uitval. (2) Bladeren met drie verschillende vormen: eenlobbig, tweelobbig, drielobbig. De bladeren geuren bij kneuzing. (3) In Noord-Amerika noemt men de Sassafras de 'Tonic Tree'. De Indianen maakten een tonische drank van de wortelschors van deze boom. (Niet te verwarren met de 'Indian Tonic' die uit India afkomstig is.) In het midden van de 16de eeuw waren Sassafraswortels en Sassafrasolie na tabak het belangrijkste export product van de nieuwe wereld naar Europa. Gewiekste kolonisten gingen varianten hierop als levenselixir verkopen tegen woekerprijzen (handel tot in Engeland). Later werden door stoomdistillatie etherische oliën uit de wortelschors gewonnen om ze te gebruiken in thee, of samen met rietsuikersiroop voor de bereiding van 'root beer' ooit een populaire alcoholvrije drank, totdat dit verboden werd omdat de oliën de (lever)kankerverwekkende stof 'safrole' bevatten. De aromatische bladeren daarentegen bevatten geen 'safrole'. Zij worden nog gedroogd en gemalen tot een soort keukenkruid dat bij creoolse stampot gebruikt wordt. De Indiaanse bevolking gebruikte de bladeren, bast en wortels van de boom voor diverse medische toepassingen zoals: Reuma, diarree, braakmiddel, syfilis e.a.

Majestueuze Treurbeuken

Deze bomen behoeven als het ware geen commentaar. Zij spreken voor zich. Interessant om weten is wel dat zij dateren van de tweede helft van de 19de eeuw en dat het om een cultuurvariëteit gaat. De boom werd voor het eerst gecultiveerd in Engeland in 1834. De beukenootjes (zaden) van deze beuken zijn loos en de boom moet dus via enten vermeerderd worden. De oorspronkelijke laagste takken hebben zich ingeworteld en zijn terug naar boven gegroeid, als het ware als nieuwe bomen. Als je onder de Treurbeuken gaat staan en naar boven kijkt heb je ook een prachtig zicht.

Tot slot. De unieke mix van culturele en natuurlijke elementen geeft het domein een grote artistieke en belevingswaarde. Het park is tuin-kunst-historisch en dendrologisch erg belangrijk en de kasteeltuin en dienstgebouwen zijn historisch waardevol. Om die redenen werd het park en ... in 2011 geklasseerd om het ongeschonden te bewaren voor de volgende generaties, aansluitend op het doel van Stichting de Moffarts.